

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Ο ρόλος της Σοβιετικής Ρωσίας

Αμέσως μετά τη λήξη του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, οι ηγετικές δυνάμεις του καπιταλιστικού κόσμου, η Αντάντ δηλαδή, έμπαιναν σε μια διαπάλη για την ανάπτυξη της επιρροής τους - η καθεμιά για δικό της λογαριασμό - πάνω στις πρώην γερμανικές αποικίες αλλά και σε άλλες περιοχές. Ξέχωρη σημασία γι' αυτές τις δυνάμεις θα έχει ο χώρος της Εγγύς Ανατολής (Στενά, σύνορα με σοβιετική Ρωσία, πετρέλαιο Μοσούλης).

Από την άλλη πλευρά, η σοβιετική κυβέρνηση έχει ήδη αρνηθεί όλα τα προνόμια που είχε ο τσαρισμός στην Εγγύς Ανατολή. Παραιτήθηκε από όλους τους άνισους όρους συμφωνιών της τσαρικής Ρωσίας με τους ανατολικούς γείτονες της, διατήρησε όμως όλα τα σημεία ειρηνικών σχέσεων και τους όρους για τα σύνορα. Έτσι, στήριζε την εξωτερική πολιτική της στις αρχές της ειρηνικής συνύπαρξης των κρατών με διαφορετικό κοινωνικό σύστημα, του αμοιβαίου σεβασμού της ανεξαρτησίας και ακεραιότητας των λαών. Εξάλλου το πνεύμα αυτής της πολιτικής είχε διατυπωθεί στο διάταγμα για την ειρήνη (26.10/8.11.1917) - την πρώτη πολιτική πράξη του σοβιετικού κράτους - το οποίο αντανάκλασε τις κύριες κατευθύνσεις της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής.

Βασική επίσης αρχή αυτής της πολιτικής ήταν η αλληλεγγύη του διεθνούς εργατικού κινήματος και η υποστήριξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των λαών και της αυτοδιάθεσης των εθνών. Τούτη η αρχή - η οποία μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα σε αυτό το Γ' Μέρος της εργασίας μας - δεν ήταν τέχνασμα για μια τεχνητή διάδοση της επανάστασης σε άλλες χώρες. Ο σοβιετικός ηγέτης Λένιν γνώριζε καλύτερα από τον καθένα ότι οι επαναστάσεις δε γίνονται «κατά παραγγελίαν», αλλά ωριμάζουν στην πορεία της ιστορικής εξέλιξης και ξεσπούν εκείνη τη στιγμή που καθορίζεται από ένα σύμπλεγμα εσωτερικών και εξωτερικών αιτίων.

Ήταν, λοιπόν, θέση που βασιζόταν σε βαθιά μελέτη της συνολικής κοινωνικοπολιτικής κατάστασης. Βασιζόταν στη σωστή διαπίστωση ότι το αντιαποικιακό απελευθερωτικό κίνημα αποτελούσε σύμμαχο του σοσιαλισμού, ότι μπορούσε να μετατραπεί σε παράγοντα καθοριστικό για τη συρρίκνωση του ιμπεριαλιστικού συστήματος.

Στα πλαίσια λοιπόν αυτής της κατεύθυνσης θα πρέπει να εκτιμήσουμε την προσέγγιση του σοβιετικού κράτους με το κίνημα του Τούρκου ηγέτη Κεμάλ. Επιπρόσθετα θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και τούτο το στοιχείο: Μετά την αποτυχία της ιμπεριαλιστικής επέμβασης στη σοβιετική Ρωσία (1918-19), «η Εγγύς Ανατολή απόκτησε για το διεθνή ιμπεριαλισμό τη σημασία του αντισοβιετικού στρατιωτικοπολεμικού προγεφυρώματος».

Χαρακτηριστική μάλιστα αυτής της επιλογής ήταν η πρόταση του Γάλλου στρατηγού Le Bourgoigne, αρχηγού των γαλλικών δυνάμεων κατοχής στην Κωνσταντινούπολη, για τη σύναψη συμφωνίας Γαλλίας - Κεμάλ· υποστήριξε ότι ο κεμαλικός στρατός ήταν τότε ο μοναδικός που μπορούσε «να δράσει εναντίον των μπολσεβίκων».

Επομένως η δημιουργία σχέσεων καλής γειτονίας και συνεργασίας του σοβιετικού κράτους με το κεμαλικό κίνημα δυνάμωνε τον αντιιμπεριαλιστικό απελευθερωτικό αγώνα των Τούρκων και ταυτόχρονα προάσπιζε την εδαφική ακεραιότητα της σοβιετικής Ρωσίας.

Γιατί διπλωματικές σχέσεις

Το Μάρτη του 1920 συγκροτείται η επαναστατική κυβέρνηση της Αγκυρας, πρώτο το σοβιετικό κράτος θα την αναγνωρίσει. Ένα μήνα αργότερα ο ίδιος ο Κεμάλ, με επιστολή του στον ηγέτη της σοβιετικής Ρωσίας Β.Ι. Λένιν, ζητά τη σύναψη διπλωματικών σχέσεων. Την επόμενη χρονιά, 1921, το Μάρτη, υπογράφεται στη Μόσχα τουρκοσοβιετική συμφωνία φιλίας και συνεργασίας. Αυτή η δραστηριότητα έκρυβε μέσα της μια σημαντική δυναμική, εγκυμονούσε ποιοτικά νέες, προοδευτικές αλλαγές.

Από την πλευρά της σοβιετικής Ρωσίας, έβρισκε εφαρμογή η πολιτική της υποστήριξης του εθνικοαπελευθερωτικού, αντιαποικιακού κινήματος. Βέβαια, η στάση αυτή δε σήμαινε ότι η σοβιετική κυβέρνηση αποδεχόταν την ιδεολογία της κεμαλικής επανάστασης, η οποία ήταν εθνικιστική, ούτε συμφωνούσε με συγκεκριμένες ενέργειες της κεμαλικής ηγεσίας. Μέσα από την αναγνώριση της κυβέρνησης της Αγκυρας ως ηγέτη του τουρκικού αγώνα και μέσα από τη σύναψη σχέσεων και συμφωνιών, δηλωνόταν η αντιιμπεριαλιστική αλληλεγγύη προς τον τουρκικό λαό στην πάλη του για ανεξαρτησία και συγκρότηση ελεύθερου δημοκρατικού κράτους. Η παρακάτω φράση του Λένιν σε συνομιλία του με τον πρώτο σοβιετικό πρεσβευτή στην Αγκυρα Σ.Ι. Αράλοφ, αποκαλύπτει το χαρακτήρα, το νόημα της σοβιετικής βοήθειας: η βοήθεια προς τον Κεμάλ «είναι σημαντική βοήθεια προς τους Τούρκους εργάτες και αγρότες».

Από την άλλη πλευρά, η απόφαση του Κεμάλ να προσεγγίσει το σοβιετικό κράτος ήταν ενέργεια ρεαλιστική και τολμηρή. Με αυτή αναγνώριζε de facto το ειδικό βάρος της σοβιετικής εξουσίας και αποδεχόταν το νέο πνεύμα της εξωτερικής της πολιτικής.⁹⁵ Βέβαια αυτή η στάση της κεμαλικής ηγεσίας δεν ήταν πάντοτε σταθερή· είχε διακυμάνσεις, γεγονός που φανέρωνε και διαφορετικό κάθε φορά συσχετισμό των επιμέρους δυνάμεων - ομάδων, κινήσεων - μέσα στο κεμαλικό κίνημα. Για παράδειγμα, αργότερα, μετά την επικράτηση της επανάστασης, η κεμαλική αντιπροσωπεία στις διαπραγματεύσεις της Λοζάνης θα αντιταχθεί στη συμμετοχή σοβιετικών αντιπροσώπων στην επιτροπή από εμπειρογνώμονες για την εξέταση του προβλήματος των Στενών (Δεκέμβριος 1922) και θα αποδεχτεί το αγγλικό σχέδιο για το καθεστώς των Στενών.

Η επανάσταση στην Τουρκία

Γι' αυτό κρίνουμε σκόπιμο να διαγράψουμε σύντομα την «εσωτερική» εικόνα της τουρκικής επανάστασης, τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια της.

Υπανάπτυκτη, μισοαποικιακή, μισοφεουδαρχική χώρα χαρακτηρίζεται η οθωμανική αυτοκρατορία τα χρόνια αυτά. Ετσι, το χαμηλό επίπεδο οικονομικής οργάνωσης θα καθορίσει και το χαρακτήρα της τουρκικής επανάστασης. Οντας αστική, αφού θα αντιπαλέψει τις υπάρχουσες φεουδαρχικές δομές, έχει να λύσει το αγροτικό ζήτημα· και όντας εθνική, αφού θα διώξει τις ξένες δυνάμεις που βρίσκονται στο έδαφος της Τουρκίας, έχει να λύσει το εθνικό πρόβλημα.

Ηγετικό ρόλο στην επανάσταση θα παίξει η αστική τάξη. Αν πρέπει να υπάρξει κάποια διαφοροποίηση μέσα στο ίδιο της το σώμα, αυτή διαπιστώνεται ανάμεσα στο τμήμα της αστικής τάξης που δρα στην Κωνσταντινούπολη και τα μεγάλα μικρασιατικά λιμάνια, που είναι σχετικά συντηρητικό - συνδέεται με τις αστικές τάξεις των ξένων καπιταλιστικών κρατών - και σ' εκείνο που ζει και κινείται στην ενδοχώρα της Ανατολής, το οποίο είναι προοδευτικό, μια και διαπιστώνει ότι η φεουδαρχική δομή στην οικονομία είναι εμπόδιο στην ανάπτυξή του. Η αθλιότητα της αγροτιάς ωστόσο είναι αρκετά μεγάλη, ενώ η εργατική τάξη, ολιγάριθμη ακόμα, εντοπίζεται συγκεντρωμένη στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Η παραπάνω κοινωνική διαστρωμάτωση καθόριζε σε γενικές γραμμές το συσχετισμό δυνάμεων μέσα στο τουρκικό κίνημα. Στα συνέδρια του Ερζερούμ (Αύγουστος 1919) και της Σεβαστείας (Σεπτέμβριος 1919, βλ. σχολικό εγχειρίδιο, σελ. 306) εκδηλώθηκαν τρεις τάσεις, συντηρητική, κεντρώα, προοδευτική, ενώ ουσιαστικά δύο ήταν τα ρεύματα που πάλευαν εκεί μέσα: φιλοίμπεριαλιστικό και αντιιμπεριαλιστικό. Τελικά επικράτησε το δεύτερο. Ετσι η επανάσταση του τουρκικού λαού, κρατώντας το αντιφεουδαρχικό της περιεχόμενο, θα μπολιαστεί με το αντιαποικιακό, αντιιμπεριαλιστικό πνεύμα.

Ο Κεμάλ εκπροσωπούσε την κεντρώα τάση. Το ότι τελικά θα πειστεί στην αντιιμπεριαλιστική κατεύθυνση του αγώνα, αυτό θα γίνει κάτω από την πίεση κάποιων γεγονότων, που δεν μπορούν να αποσιωπηθούν. Στην ύπαιθρο ήδη, ανοργάνωτα στην αρχή, έχει αρχίσει από νωρίς η αντιφεουδαρχική πάλη, που θα ενταθεί κατά τη διάρκεια της επανάστασης. Οι αγροτικές εξεγέρσεις είναι συχνές. Παράλληλα, και στα αστικά κέντρα κάνει τα πρώτα του βήματα το εργατικό κίνημα.

Μόλις το 1919-20 άρχισαν να δημιουργούνται στις μεγάλες πόλεις οι πρώτοι κομμουνιστικοί πυρήνες. Το Μάρτη 1920 ιδρύεται στο Μπακού του Αζερμπαϊτζάν το Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας, με ηγέτη τον Μουσταφά Σουπχί, το οποίο μέσα στο καλοκαίρι θα μεταφέρει την έδρα του στις απελευθερωμένες ζώνες της Ανατολίας. Το Σεπτέμβρη της ίδιας χρονιάς ιδρύεται ένα δεύτερο αριστερό κόμμα, το Εθνικό Κομμουνιστικό Κόμμα Τουρκίας, με αρχηγό τον Σαλίχ Χατζιόγλου. Αυτό ξεπήδησε από την αριστερή πτέρυγα του «Πράσινου Στρατού». Ο «Πράσινος Στρατός» είχε εμφανιστεί την άνοιξη του 1920 στην ύπαιθρο της Ανατολίας, πολεμούσε τους ξένους στρατούς και τους ντόπιους φεουδάρχες, και «σκόπευε να εγκαθιδρύσει έναν ισλαμικό σοσιαλισμό». Επίσης δρούσε το Σοσιαλιστικό Κόμμα Εργατών και Αγροτών Τουρκίας, καθώς και άλλες μικρότερες οργανώσεις.

Όλοι οι παραπάνω σχηματισμοί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο συμμετέχουν στην εθνικοαστική τουρκική επανάσταση και δίνουν μια προοδευτική προοπτική στην κυβέρνηση της Αγκυρας, η οποία θα προχωρήσει μετά από διαπραγματεύσεις με τη σοβιετική Ρωσία στη σύναψη συμφωνίας μαζί της. Η συμφωνία αυτή, που έφερε τον τίτλο «Για τη φιλία και την αδελφότητα», βασίστηκε στην αρχή της ισοτιμίας και τον αλληλοσεβασμό της ανεξαρτησίας των δυο χωρών και δεν περιείχε καμιά διάταξη που να στρέφεται ενάντια σε τρίτη χώρα. Αυτή όμως η προοδευτική κατεύθυνση της κυβέρνησης της Αγκυρας και ο αντιιμπεριαλιστικός χαρακτήρας της τουρκικής επανάστασης σιγά σιγά περιορίζονται. Το αντιφεουδαρχικό περιεχόμενο εκφυλίζεται. Κράτησε βέβαια τον εθνικό, αντιαποικιακό της χαρακτήρα.

Αυτή η μεταβολή είχε τα αποτελέσματά της. Από την αστική ηγεσία της επανάστασης, τόσο το αγροτικό κίνημα στην ύπαιθρο, όσο και το εργατικό κίνημα στις πόλεις θεωρήθηκαν «επικίνδυνα» για την ανεξαρτησία του τουρκικού έθνους. Μια προσπάθεια αντιπερισπασμού του Κεμάλ ήταν να προχωρήσει στην ίδρυση δικού του κομμουνιστικού κινήματος...θα δείξει επίσης σκληρότητα γενικότερα στο λαϊκό κίνημα. Η δολοφονία του ηγέτη του ΚΚΤ Μουσταφά Σουπιχί και των δεκατεσσάρων συντρόφων του (Γενάρης 1921) αποκαλύπτει μέχρι πού έφτασε η αντιλαϊκότητα των ενεργειών και μεθοδεύσεων των κεμαλικών.

Στα πλαίσια της αλληλεγγύης προς τους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες των λαών, το σοβιετικό κράτος βοήθησε την τουρκική επανάσταση. Η σοβιετική υλική, ηθική και διπλωματική υποστήριξη υπήρξε απαραίτητη για το δυνάμωμα και στέριωμα της επανάστασης, που συνάμα έδρασε καταλυτικά για τη νικηφόρα έκβαση της.

Ωστόσο, αυτή η βοήθεια θεωρήθηκε από Έλληνες ιστορικούς ως μια αιτία της μικρασιατικής καταστροφής. Ο Καρολίδης υποστήριξε ότι το υλικό, με το οποίο οι Σοβιετικοί εφοδίασαν τους Τούρκους, «χρησιμοποιηθέν υπό της νέας Τουρκίας υπήρξε το φονικώτατον εναντίον των Ελλήνων εν τοις χερσί των Τούρκων όπλον», προσδίνοντας έτσι ανθελληνικές προθέσεις στη σοβιετική Ρωσία.

Η στάση του ΚΚΕ

Πριν όμως εξετάσουμε αν υπήρξαν τέτοιες ανθελληνικές προθέσεις ή ενέργειες της Μόσχας, ας εξετάσουμε γιατί υπήρξαν αντισοβιετικές ενέργειες των ελληνικών κυβερνήσεων.

Ο ελληνικός στρατός («στρατός κατοχής», όπως επίσημα ονομαζόταν) βρίσκεται στη Σμύρνη (Μάης 1919) συμμετέχοντας στην ιμπεριαλιστική πολιτική της Αντάντ στην Εγγύς Ανατολή...

Βέβαια, πριν από την απόφαση των συμμάχων για την αποστολή ελληνικού στρατού στη Μικρασία, είχε πραγματοποιηθεί η συμμετοχή της ελληνικής πλευράς στην ιμπεριαλιστική επέμβαση στη Ρωσία μετά την Οχτωβριανή Επανάσταση. Και δεν μπορεί - από την ελληνική πλευρά τουλάχιστον - παρά να συνδεθεί η μικρασιατική εκστρατεία με τις επιχειρήσεις στην Ουκρανία. Ο συνδετικός κρίκος «είναι φύσεως πολιτικής και ουχί στρατιωτικής», μας διαβεβαιώνει σωστά η έκδοση του ΓΕΣ.¹⁰⁹

Ο Βενιζέλος για να αποσπάσει τη διαβεβαίωση του Γάλλου πρωθυπουργού Κλεμανσό για υποστήριξη των ελληνικών αξιώσεων στη Σμύρνη και τη Θράκη, δηλώνει καθαρά την προθυμία του να συστρατεύσει με τους Γάλλους στην Ουκρανία ενάντια στη νεαρή σοβιετική εξουσία. Και από το Λονδίνο τηλεγραφεί στον Έλληνα πρεσβευτή στο Παρίσι: «Παρακαλώ δηλώσατε πρωθυπουργώ και υπουργώ των Εξωτερικών (της Γαλλίας) ότι ο Ελληνικός Στρατός είναι εις την διάθεσίν των και δύναται να χρησιμοποιηθή διά κοινόν αγώνα, πανταχού, όπου αποστολή του ήθελε κριθή αναγκαία»... Καλούνται λοιπόν οι Έλληνες στρατιώτες να χύσουν το αίμα τους μακριά από την πατρίδα τους για τα συμφέροντα των Αγγλογάλλων καπιταλιστών και των τσαρικών τσιφλικάδων.

Στο μεταξύ, το κόμμα της εργατικής τάξης έγκαιρα θα εκφράσει την αντίθεσή του στην παραπάνω κυβερνητική πολιτική. Το ΣΕΚΕ, στο Ιδρυτικό Συνέδριό του (Νοέμβριος 1918), ψηφίζει «Διαμαρτυρίαν διά την μελετωμένην επέμβασιν των ιμπεριαλιστών της Αντάντ και του ελληνικού στρατού ενάντια στο νεαρό σοβιετικό κράτος». Την Πρωτομαγιά του 1919 ένα από τα αιτήματα της προκήρυξής του είναι η ανάκληση των ελληνικών στρατευμάτων από την Ουκρανία. Επίσης, η πρώτη σύνοδος του Εθνικού Συμβουλίου του ΣΕΚΕ (Μάης 1919) διαμαρτύρεται για την ιμπεριαλιστική εκστρατεία «η οποία αποτελεί φανεράν προσπάθειαν προς κατάπνιξιν της εκδηλωθείσης ήδη κοινωνικής επαναστάσεως». Τέλος, το 1920, σε ειδική προκήρυξή του για τα τρία χρόνια της Οχτωβριανής Επανάστασης, χαρακτηρίζει «τυχοδιωκτική» την εκστρατεία του Βενιζέλου στην Ουκρανία, η οποία υπήρξε ένα από τα «άτιμα» μέσα που η διεθνής αστική τάξη χρησιμοποίησε «για να πνίξη μέσα στο αίμα και στη δυστυχία την ελευθερία ενός λαού». Το ελληνικό εκστρατευτικό σώμα το Γενάρη του 1919 είχε αποβιβαστεί ήδη στη Νότια Ρωσία και βρισκόταν κάτω από τις διαταγές Γάλλου στρατηγού, γιατί η Γαλλία είχε τη συνολική ευθύνη των επιχειρήσεων σ' εκείνη την περιοχή. Βέβαια, τα αποτελέσματα ήταν μηδαμινά έως μηδενικά. Το Μάρτη κιάλας το ελληνικό σώμα είχε τεθεί «εκτός μάχης» και, αφού παρέμεινε για ένα διάστημα στο ρουμανικό έδαφος, άρχισε σιγά σιγά την επιστροφή. Στην πίστωση της αποχώρησης θα συμβάλει και η πίεση που θα ασκηθεί στη βενιζελική κυβέρνηση από τις επαναστατικές ομάδες της νεολαίας του ΣΕΚΕ.

Όλα τα παραπάνω διαγράφουν μια καθαρή εικόνα τόσο της συνειδητής ένταξης της βενιζελικής Ελλάδας στο ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο, εξυπηρετώντας τα συμφέροντα του τελευταίου, όσο και της αντισοβιετικής της πρακτικής. Η ουκρανική και μικρασιατική εκστρατεία, πίσω από το φτιασιδωμένο «δημοκρατικό» και μεγαλοϊδεάτικο προσωπείο τους, κρύβουν σταθερά τους αντικομμουνιστικούς και αντισοβιετικούς στόχους τους.

Μια συμφέρουσα παρέμβαση υπέρ της Ελλάδας

Και ενώ αυτή ήταν η στάση της επίσημης Ελλάδας απέναντι στο σοβιετικό κράτος, το τελευταίο - στα πλαίσια της ειρηνόφιλης πολιτικής του και των αρχών της αυτοδιάθεσης των εθνών και της ειρηνικής συνύπαρξης κρατών με διαφορετικά κοινωνικά συστήματα - εφάρμοζε άλλη, διαφορετική πολιτική απέναντί της. Αμεσα και έμμεσα είχε βοηθήσει την Ελλάδα πριν την ουκρανική εκστρατεία και το Μικρασιατικό πόλεμο. Με τη δημοσίευση των μυστικών διπλωματικών εγγράφων της τσαρικής Ρωσίας, ο ελληνικός λαός ανακάλυπτε με ποιους εκβιασμούς και ποιες υποσχέσεις σύρθηκε η χώρα του από την Αντάντ στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Επίσης, με δήλωσή της η σοβιετική κυβέρνηση παραιπιόταν από το ρωσικό μερίδιο του βαρύτατου εξωτερικού χρέους της Ελλάδας.

Αλλά και αργότερα, κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής εκστρατείας, η κυβέρνηση της σοβιετικής Ρωσίας είχε υποβάλει απευθείας προτάσεις στην κυβέρνηση Γούναρη για ειρηνική διευθέτηση του προβλήματος, οι οποίες αποκρούστηκαν. Βέβαια, αυτά τα αναφέρει το ΣΕΚΕ (Κ), χωρίς ακόμα να έχουν διασταυρωθεί από άλλη πηγή. Υπάρχει ωστόσο η μαρτυρία του τότε Γενικού Γραμματέα του ΣΕΚΕ (Κ), Γ. Κορδάτου, για συγκεκριμένη παρέμβαση της Σοβιετικής Ρωσίας, λίγο πριν από την κατάρρευση του μετώπου.

Σοβιετικός απεσταλμένος της 3ης Διεθνούς και του υπουργείου Εξωτερικών και Στρατιωτικών της Σοβιετικής Ρωσίας, ήρθε μυστικά στην Ελλάδα τον Απρίλη του 1922, με εντολή να διερευνήσει τη δυνατότητα μεσολάβησης της χώρας του για ειρηνικό τερματισμό του Μικρασιατικού πολέμου, μέσα από επαφές που θα είχε με την ηγεσία του ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος (Αυτός ο τρόπος άφιξης του ξένου απεσταλμένου και η μέθοδος διερεύνησης οφείλονταν στην ανυπαρξία διπλωματικών σχέσεων των δύο κρατών). Συναντήθηκε με τον Γ. Κορδάτο, Γενικό Γραμματέα του ΣΕΚΕ (Κ), τον ενημέρωσε για το σκοπό της παρουσίας του και του ζήτησε να ανακοινώσει στην ελληνική κυβέρνηση την άφιξή του και την επιθυμία της χώρας του για μεσολάβηση στο μικρασιατικό ζήτημα. Η πρότασή του ήταν υπογραφή ανακωχής ανάμεσα στην Ελλάδα και στον Κεμάλ με αυτονομία της περιοχής της Σμύρνης και ως αντάλλαγμα ζητούσε από την ελληνική κυβέρνηση να αναγνωρίσει, έστω και ντε φάκτο, τη σοβιετική εξουσία. Ο ηγέτης του ΣΕΚΕ (Κ) συναντήθηκε με τον Ν. Στράτο (αντιπολίτευση τότε) και τον Α. Καρτάλη (υπουργό στην κυβέρνηση Γούναρη) χωρίς θετικό αποτέλεσμα. Ο τελευταίος μάλιστα, όπως γράφει ο ίδιος ο Κορδάτος, τον έβρισε και τον έδιωξε.

Η σοβιετική αυτή ενέργεια ήταν σημαντικότερη. Μια πρώτη όμως ερμηνεία της οδηγεί στην πιστοποίηση μιας αντίφασης: Η Σοβιετική Ρωσία, φιλοκεμαλική έως τη στιγμή εκείνη, προθυμοποιείται να βοηθήσει το μικρασιατικό ελληνισμό σε βάρος της τουρκικής κυβέρνησης της Αγκυρας και για όφελος της Ελλάδας, η οποία είχε συμμετάσχει στην ουκρανική εκστρατεία. Τι λοιπόν συμβαίνει;

Η ντε φάκτο αναγνώριση της σοβιετικής κυβέρνησης από την πλευρά της Ελλάδας δεν ήταν το στοιχείο εκείνο που «ανάγκασε» την πρώτη να «αναπροσανατολίσει» την εξωτερική της πολιτική, επειδή τάχα ήταν «διεθνώς απομονωμένη ακόμη τότε»... αλλά ούτε και ήταν για τη δεύτερη, πράξη δύσκολη και οδυνηρή. Η ζητούμενη αναγνώριση ήταν κάτι το φυσιολογικό μέσα στα πλαίσια της διπλωματικής πρακτικής, χωρίς αυτό να αναιρεί το δικαίωμα της σοβιετικής - όπως κάθε άλλης - κυβέρνησης για αποκατάσταση και ρύθμιση των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων της με τις καπιταλιστικές χώρες.

Ηδη από το Γενάρη του 1922, που τα κράτη της Αντάντ έστελναν στη σοβιετική κυβέρνηση πρόσκληση για να συμμετάσχει στη διεθνή οικονομική συνδιάσκεψη της Γένοβας, «τα καπιταλιστικά κράτη αναγνώριζαν πως ήταν αναπόφευκτη ανάγκη να αποκαταστήσουν οικονομικές (άρα και πολιτικές) σχέσεις με τη Σοβιετική Ρωσία». Και μάλιστα τη στιγμή που 33 καπιταλιστικές χώρες κάθονταν στο ίδιο τραπέζι με τη Σοβιετική Ρωσία κατά τη συνδιάσκεψη αυτή (Απρίλης-Μάης 1922), το γεγονός αυτό απέδειχνε με τον πιο πανηγυρικό τρόπο την ντε φάκτο αναγνώριση του σοβιετικού κράτους, το οποίο έτσι δε βρισκόταν σε καμιά διεθνή απομόνωση. Γιατί λοιπόν να ήταν δύσκολο για την ελληνική κυβέρνηση, που πολιτευόταν μέσα στα ανταντικά πλαίσια, να αναγνωρίσει ντε φάκτο τη Σοβιετική Ρωσία; Εξάλλου, στα περιθώρια της συνδιάσκεψης της Γένοβας υπογράφηκε σοβιετογερμανική συμφωνία, με βάση την οποία εξομαλύνονταν οι διπλωματικές και προξενικές σχέσεις των δύο κρατών, γεγονός ωστόσο που «προκάλεσε σύγχυση στο στρατόπεδο της Αντάντ».

Γενικότερα, η σοβιετική παρέμβαση για το μικρασιατικό ζήτημα δε συνιστά αλλαγή προσανατολισμού της εξωτερικής σοβιετικής πολιτικής. Ήταν δοσμένη η πολιτική αυτή... Επίσης, είχαμε παραπάνω εξηγήσει και το πνεύμα της σοβιετικής υποστήριξης προς την τουρκική επανάσταση. Η υποστήριξη αυτή δε σήμαινε πως ήταν αποδεκτά τα όποια αντιλαϊκά μέτρα της τουρκικής κυβέρνησης της Αγκυρας, γιατί ακριβώς δεν υπήρχε πρόθεση ανάμειξης στα «εσωτερικά» της επανάστασης. Ας προσέξουμε όμως το εξής:

Από το 1921, ο Κεμάλ, διατηρώντας πάντα τις καλές σχέσεις του με τη Σοβιετική Ρωσία, άρχισε να εκμεταλλεύεται τις ενδοϊμπεριαλιστικές αντιθέσεις και έτσι προχώρησε στη σύναψη συμφωνιών με τη Γαλλία (Μάρτης, Οκτώβρης 1921) και με την Ιταλία (Μάρτης 1921), ενώ παράλληλα άρχιζε επαφές με παράγοντες των ΗΠΑ. Κάτω από μια τέτοια πορεία, τα πράγματα έδειχναν ότι η τουρκική αστική τάξη, που καθοδηγούσε τον αγώνα, θα του περιόριζε τον επαναστατικό του χαρακτήρα. Και για να διασκεδάσει την αγωνιστικότητα και μαχητικότητα του τουρκικού λαού, τη μετέτρεπε σε μίσος και τη διοχέτευε σε σφαγές των σύνοικων πληθυσμών Ελλήνων και Αρμενίων...

Αυτό ακριβώς μπόρεσε και διέκρινε η κυβέρνηση του Λένιν, με τη βοήθεια της μαρξιστικής κοσμοθεωρίας της, και στη βάση της αρχής της προστασίας των εθνικών μειονοτήτων προσπάθησε έγκαιρα να αντιδράσει, πριν πάρει η κατάσταση τραγικές διαστάσεις με την επερχόμενη σε λίγο τελική νίκη της τουρκικής επανάστασης.

Η συνέχεια των πρωτοβουλιών

Οφείλουμε ακόμα να σημειώσουμε ότι σε αυτή τη φιλελληνική σοβιετική χειρονομία δε στάθηκε ανασταλτικός παράγοντας η ελληνική συμμετοχή στην ουκρανική εκστρατεία κατά τη διάρκεια της ιμπεριαλιστικής επέμβασης για κατάπνιξη της Οχτωβριανής Επανάστασης. Ο Λένιν γνώριζε πολύ καλά ποιοι οργάνωσαν την επέμβαση και ποια κοινωνική τάξη της Ελλάδας και γιατί αποφάσισε τη συμμετοχή. Έκανε διάκριση ανάμεσα στην αντιλαϊκή κυβέρνηση και στο φιλειρηνικό προοδευτικό λαό. Εξάλλου, χαρακτηριστικό αυτής της καθαρότητας των θέσεων της σοβιετικής κυβέρνησης αλλά και των διαφόρων κυβερνητικών-λαϊκών παραγόντων ήταν οι προκηρύξεις που μοιράστηκαν στο ελληνικό εκστρατευτικό σώμα από τους μπολσεβίκους μαχητές κατά την ουκρανική εκστρατεία. Ανάμεσα στα άλλα έγραφαν: «Δεν γνωρίζομε να εγένετο καμία εχθρική πράξις εκ μέρους του ρωσικού λαού εναντίον της χώρας σας... Ο ρωσικός λαός εδιδάχθη από τας δημοκρατικές ιδέας της αρχαίας Ελλάδος, εξηγέρθη κατά των τυράννων του... Λυπούμεθα διότι σας βλέπομεν παρά το πλευρόν των Γάλλων κεφαλαιοκρατών και ιμπεριαλιστών. Λυπούμεθα διότι έρχεσθε εις την χώραν μας ως σύμμαχος του τσαρισμού. Σας καλούμεν να μην προδώσετε τας παραδόσεις σας...».

Επομένως, η σοβιετική μεσολαβητική προσπάθεια δεν ήταν τίποτα παραπάνω και τίποτα παρακάτω από μια δημοκρατική, φιλειρηνική χειρονομία στα πλαίσια της υλοποίησης της αρχής της προστασίας των εθνικών μειονοτήτων, βασισμένη σε μια ρεαλιστική ανάλυση της πραγματικότητας. Αν η ελληνική κυβέρνηση δεν ήταν δέσμια ενός τυφλού αντισοβιετισμού και πειθήνιο όργανο της αγγλικής πολιτικής, υπήρχε άμεση δυνατότητα σωτηρίας των Ελλήνων της Μικρασίας.

Θα καταγράψουμε άλλη μια σοβιετική πρωτοβουλία, που, αν έφθανε σε υλοποίηση, θα ευνοούσε αντικειμενικά τα ελληνικά πράγματα. Η νίκη της τουρκικής επανάστασης ανέτρεπε τη συνθήκη των Σεβρών. Ήταν λοιπόν αναγκαία η σύναψη νέας συνθήκης με βάση την καινούρια πραγματικότητα, μετά από διεθνή συνδιάσκεψη. Η σοβιετική κυβέρνηση όμως διέβλεπε τις προθέσεις και εκτιμούσε σωστά τις κινήσεις των κρατών της Αντάντ, τα οποία σκόπευαν να παραμερίσουν τη Σοβιετική Ρωσία από τη μελλοντική συνδιάσκεψη και μάλιστα κατά τη συζήτηση του καθορισμού του καθεστώτος των Στενών. Γι' αυτό με διακοίνωσή της, το Σεπτέμβριο του 1922, ζητούσε τη σύγκληση διεθνούς συνδιάσκεψης (με τη συμμετοχή Αγγλίας, Γαλλίας, Σοβιετικής Ρωσίας, Ιταλίας, Αιγύπτου, Ελλάδας, Τουρκίας, του κράτους των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων, Βουλγαρίας και Ρουμανίας), όπου θα συζητιούνταν και θα ρυθμιζόνταν τα προβλήματα της Εγγύς Ανατολής και των Στενών. Η πρόταση όμως αυτή δεν υλοποιήθηκε εξαιτίας της αρνητικής στάσης των κρατών της Αντάντ.

Για άλλη μια φορά η Σοβιετική Ρωσία βρέθηκε μπροστά στην απροθυμία για μια πρακτική εξέταση της πρότασής της. Με δοσμένο ότι η πρόταση αυτή υποβαλλόταν σχεδόν αμέσως μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και πριν από την ανακωχή των Μουδανιών, είναι φανερό ότι η σοβιετική κυβέρνηση «απόβλεπε στο να εμποδίσει τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις να εκμεταλλευθούν το χάος που δημιουργήθηκε προς όφελός τους». Παρείχε τη δυνατότητα τόσο στην κεμαλική Τουρκία όσο και στην Επαναστατική Επιτροπή της Ελλάδας να συνεννοηθούν αποτελεσματικότερα μεταξύ τους. Η πρώτη «θα είχε ανάγκη της ελληνικής υποστήριξης για να μη χάσει τη Μοσούλη και η Ελλάδα την τουρκική διαλλακτικότητα για να ρυθμίσει, όσο πιο καλά μπορούσε, το πρόβλημα των Ελλήνων της Μικράς Ασίας και της Θράκης».

Τέλος, αρκετά διαφωτιστικό κείμενο για τη στάση της Σοβιετικής Ρωσίας τόσο απέναντι στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία αποτελεί μια σοβιετική διακοίνωση που δημοσιεύτηκε στο «*Ριζοσπάστη*», στις 18 του Σεπτεμβρίου 1922. Να μερικά αποσπάσματα: «Η ρωσική κυβέρνηση δεν είναι καθόλου διατεθειμένη να καταδικάσει την Ελλάδα και τον ελληνικόν λαόν... διότι ανέλαβε το βάρος του πολέμου το επιβληθέν επί των ασθενών ώμων της από μέρους της Ευρώπης και περιήλθεν εις απόγνωσιν... Η ρωσική κυβέρνηση θεωρεί τον τουρκικόν πόλεμον ως αγώνα του τουρκικού λαού υπέρ της υπάρξεως και ανεξαρτησίας του... Εν τω αγώνι τούτω η Τουρκία έχει ολόκληρον την συμπάθειαν του ρωσικού λαού...».

Η Ρωσία ήτο μόνον έτοιμη να βοηθήση εις το να τερματισθή ο πόλεμος, ο οποίος είναι καταστρεπτικός δι' αμφοτέρα τα έθνη. Αλλά αι προσπάθειαι της Ρωσίας προς την κατεύθυνσιν ταύτην απεκρούσθησαν κατηγορηματικώς υπό της Μεγάλης Βρετανίας... Αι συνδιαλλακτικαί προσπάθειαι της Ρωσίας απεδείχθησαν άκαρπαι και ο ελληνοτουρκικός πόλεμος αφέθη να εξακολουθήση την πορείαν του».

Τα παραπάνω, πιστεύουμε, δεν επιδέχονται παρερμηνείες. Αντίθετα, αποκρούουν την όποια παραμορφωτική εικόνα απόψεων, θέσεων και πρακτικής της σοβιετικής κυβέρνησης για το Μικρασιατικό πόλεμο, που προσπαθεί να δημιουργήσει η αστική ιστοριογραφία.

Συμπεράσματα

Τρία είναι τα βασικά συμπεράσματα στα οποία καταλήγουμε:

1. Η σοβιετική εξουσία, εφαρμόζοντας σωστά και δημιουργικά τις αποφάσεις της 3ης Διεθνούς, επιζητούσε την ειλικρινή φιλία με όλους τους λαούς, προσανατολιζόταν στην ειρηνική συνύπαρξη ανάμεσα σε κράτη με διαφορετικό κοινωνικό σύστημα και βοηθούσε τα εθνικοαπελευθερωτικά και αντιαποικιακά κινήματα.
2. Η αλληλεγγύη της Σοβιετικής Ρωσίας στον αγώνα του τουρκικού λαού δε συνιστούσε ανθελληνική ενέργεια. Ούτε οι μεσολαβητικές προσπάθειες της σοβιετικής λενινιστικής κυβέρνησης για αυτονόμηση της περιοχής της Σμύρνης και γενικότερα για τον έγκαιρο τερματισμό του πολέμου δήλωναν αντιτουρκικές προθέσεις ή και καιροσκοπισμό.
3. Οι ελληνικές κυβερνήσεις, σταθερά προσανατολισμένες στον αστερισμό της Αντάντ, δεν είχαν τα περιθώρια και την ευελιξία να εκμεταλλεύονται συγκυρίες, καταστάσεις, αντιθέσεις και ρευστούς συσχετισμούς προς όφελος των πραγματικών ελληνικών συμφερόντων.

Αναδημοσίευση ΕΝΘΕΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ του ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ (Κυριακή 28 Αυγούστου 2005)